

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Dela Lika 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

Ur tidskriften Södra Afrika nr. 2 2010

Svaga domstolssystem äventyrar mänskliga rättigheter

I länder med militärledning, enpartisystem eller en svag demokrati är det ingen självklarhet att få tillgång till rättssystemet om man exempelvis grips vid en demonstration, är en regimkritisk journalist eller medlem av oppositionen. Och även om man får en rättegång är man inte garanterad rättvisa eftersom domstolsväsendet i vissa afrikanska länder är svagt och politiskt styrt.

KOLONISERINGEN AV AFRIKA FÖRÄNDRADE de politiska förhållanden på kontinenten. Olika etniska grupper, med olika seder, språk, religioner och politiska system tvingades ihop för att bilda länder. De hade även olika system för rättsskipning och dessa förändrades mycket snabbt på 1800-talet.

De flesta afrikanska traditionella rättssystem hade fram tills dess inte haft några inslag av vedergällning, straff eller hämndlystnad. De viktigaste medlen för rättsliga förfaranden var istället försoning, gottgörelse och upprättelse med avsikt att stärka harmonin i samhället. Domare var vanligen betrodda, äldre personer som måste följa etiska koder och som förutsattes vara självständiga, opartiska och omöjliga att muta. Dessutom var rättssystemen starkt knutna till religiös tro.

Kolonialmakterna förde med sig sina egna rättssystem och

sina egna lagar. Dessa lagar kom att gälla för människor som varken förstod dem eller kolonialspråket. I rättssystemet anställdes personer med bristfällig utbildning, med olika etniska bakgrunder och värderingar.

Dessa lägre tjänstemän var, trots att de var afrikaner, inte styrda av de gamla etiska koderna, tillhörde inte de respekterade äldre och de drog fördel av sina positioner.

Redan här börjar systemet med mutor i rättsväsendet att ta form.

INFÖRANDET AV EUROPEISKA LAGAR och rättssystem i Afrika betydde inte att de lokala lagarna och sederna helt övergavs. Kolonialmakterna, särskilt Storbritannien, tillät en viss

fortsättning på nästa sida » » »

dualism så att den civilrättsliga sedvanerätten fick finnas kvar jämsides med de nya lagarna. Detta gav upphov till konflikter som gav domstolarna problem när det gällde att avgöra vilken lag som egentligen gällde för vissa händelser.

Detta problem kvarstår än idag. Men det gamla systemets behandling av kriminella, som skulle stärka harmonin i samhället, skonades inte utan förändrades efter europeisk modell.

När kolonierna blev självständiga stater på 1950- och 60-talen fanns alltså en statsform och ett rättssystem enligt europeisk modell som de nya staterna fortsatte att bygga upp. Men själva statsbyggandet var viktigare än hänsyn till mänskliga rättigheter och för de nya ledarna var det viktigt att stärka sin ställning. Enpartistater och militärkupper var vanliga inslag. Och det fanns ett samförstånd mellan dessa ledare som aldrig kritiserade varandras styre.

Varje kolonialmakt förde med sig sitt eget rättssystem som de tvingade på de erövrade folken. Ill: Ingrid Bergman

Idag kallar sig de flesta afrikanska länder för demokratiska. Trots det begås brott mot de mänskliga rättigheterna och för de flesta offer för dessa är det ingen självklarhet att få tillgång till rättssystemet.

Detta har till stor del sin grund i den kultur med straffrihet som afrikanska ledare alltför länge har praktiserat. Trots att vissa av dem anklagats för att ha begått allvarliga brott mot mänskliga rättigheter, har de kunnat manipulera för att stå över lagarna.

Trots hot om fängslanden och förföljelse, även under döds-hot, har många jurister, individuellt eller genom sina intresseorganisationer, länge arbetat för att stärka mänskliga rättigheter i Afrika, försvara rättssamhället och kraftigt protestera mot övergrepp på alla nivåer. Även inom civilsamhället förs samma kamp. Det kan exempelvis gälla vid militärkupper när undantagslagar införs eller i enpartistater där ingen opposition eller fri press tillåts verka fritt.

MÅNGA FRAMSTEG HAR GJORTS. 1981 erkändes en rad rättigheter när African charter on human and people's rights antogs av den afrikanska enhetsorganisationen OAU efter ett intensivt arbete av en rad jurister och organisationer.

När OAU 2002 blev Afrikanska Unionen togs en rad nya initiativ, särskilt inom området skydd av mänskliga rättigheter. Bland annat planerades African Court of Justice and Human Rights med rätt att döma i bland annat mellanstatliga dispyter. I det ekonomiska programmet NEDPAD ingår African Peer Review Mechanism som ger grannländer rätt och möjlighet att utvärdera och kritisera varandra. AU har ingripit i konflikter i flera länder och initierat sanktioner mot regeringar som inte följer lagar och regler

Ett hot mot rättssamhället är korruption. *Transparency International* har identifierat olika typer av korruption som rör rättsväsendet och grundläggande problem som gör denna möjlig

Man pekar på hur utnämningar går till. Om man inte utser domare efter deras meriter får man en domarkår som består av fogliga och mutbara personer. Den domare som hävdar sitt oberoende kan straffas genom att förbigås vid utnämningar.

När de forna kolonierna blev självständiga stater fanns både statsform och rättssystem enligt europeisk modell som man byggde vidare på.

Domare kan utsättas för olika sorters påtryckningar från regering eller förvaltning för att döma i en viss riktning. Det kan ske genom hot till liv och lem eller som hot om stopp i karriären. Eller de kan avsättas av politiska skäl. Dåliga löner, osäkra arbetsförhållanden och utebliven kompetensutveckling gör domstolspersonal öppna för mutor.

Dessutom pekar TI på att det råder omfattande brist på ansvarighet och disciplin. En annan allvarlig aspekt är bristande insyn i domstolars arbete när media och civilsamhälle stängs ute.

Afrikas nationella domstolssystem och dess ledare måste lära sig att skaka av sig hot, övergrepp och lockelser från dem

som har den verkställande makten och som därför håller i pengarna. De måste förklara krig mot korruptionen och inleda meningsfulla och fruktbara reformer. På så sätt kan de leva upp till sitt konstitutionella uppdrag att skydda mänskliga rättigheter, upprätthålla rättssamhället och utöva rättvisa i en omgivning som garanterar deras ämbetes säkerhet och deras rättsliga oberoende.

NKEMDILIM IZUAKO

Domare i FN:s Dispute Tribunal

På www.afrikagrupperna.se/om-oss/material kan du läsa Nkemdilim Izuakos utförliga beskrivning av rättssituationen i Afrika, med tyngdpunkt på Västafrika.